

У С Т А Н А К

Трећег јула у стану Гоше и Свете Ђорђевића у Паланци, у улици Вука Караџића број 8, Стамболић је одржао састанак на коме је одлучено да се формира Други шумадијски одред. Комунисте Паланке представљао је на оастанку Драгослав Ђорђевић Гоша, Великог Орашја Танасије Младеновић, адвокатски приправник из Сараораца, и комуниста Лепенице Богосав Марковић, земљорадник из села Поповића, бивши жандармеријски наредник, Осим њих, састанку су присуствовали и Бранко Крсмановић — Шпанац, члан Главног штаба партизанских одреда Србије и Андра Ђорђевић, општински чиновник из Скопља.

Припреме за оружану борбу у Јасеничком, Лепеничком и Великоорашком орузу биле су завршене и борба је могла да отпочне. Учесници састанка одлучили жу да се у сваком срезу формира по једна чета која ће бити у саставу одреда. Такође је одлучено да 6. јула све чете изађу на зборно место. За команданта одреда по(стављен је Богосав Марковић а за политичког шмеоара Танасије Младеновић. Андра Ђорђевић је био одређен за команданта а Драгослав Ђорђевић - Гоша за партизанског руководиоца и заменика политичког комесара, Што ое тиче команди: чета, одлучено је да ое оне одреде у договору са комунистима појединих срезова. Такође је решено да чете добију имена према називима места из срезова: Паланачка чета, Рачанска и Орашка. За командира Орашке чете предвиђен је Михајло Цветковић, земљорадник из Новог Села, а за политичког комесара Радоје Бојић, земљорадник из Марковца. За заменика командира предложен је Љупче Мишковић, земљорадник из Марковца, У Рачанокој чети за командира је био предвиђен Мартин Оетојић, пореоки службеник из Раче, за заменика командира Петар Живић, студент ветерине из Поповића, политичког комесара Бранко Радоављевић - Ћата, студент из Адровца крај Раче. О тим предлозима имале су да поразговарају и да ое са њима сагласе комунисти из Великоорашког и Лепеничког среза. За командира Паланачке чете предложен је Драпиша Шулејић, члан Главног одбора Сељачке народне странке који је обећао да ће поћи у одред, а за заменика командира Мика Голубовић.

Бранко Кјрсмановић је Таои Младеновићу, будућем политичком руководиоцу одреда, наложио да организује културно-политички рад у одреду, да се стара о развијању другарских односа и организотању политичког и културног рада оа народом. Нарочито је инсистирао да чете у прво време буду покретљиве и састављене од сталних бораца, политички овесних и диоциплинованих који ће извршавати свако наређење команде а уз то имати довољно самоиницијативе у акцији. У погледу тактике, наглашавао је потребу да ое непријатељ напада изненада и тамо где ое најмање нада, пошто је искуство показало да ое такве акције у већини случајева завршавају успешно и са најмање жјртава.

Чланови штаба одреда добили су задатак да изврше пооледње припреме за формирање јединица: Богосав Марковић у Лепенци, Таса Младеновић у орашком срезу а Драгослав Ђорђевић - Гоша и Андра Ђорђевић у јаоеничком. Тако је 3. јула 1941. године пре подне у улици Вука Караџића број 8, у Паланци пуној Немаца, донета одлука о стварању Друшг Шумадијског одреда,

На партијским саотанцима одржаним после 3. јула, чланови штаба одреда упознали су комунисте са нееооредним задацима. У Новом Селу састанку су присуствовали поред Таое Младеновића и Јоца Милосављевић, члан Окружног комитета Јагодине, и Раде Марковић из Сараораца. Комунисти су се одмах сложили са предлогом о командном саота^ву чете, док се о одласку у чету за подела жива дискусија. Пошто су €ви желели да иду у партизане, наотао је опор ОИКО тога ко треба да оотане за рад на терену. Био сам одређен и ја да останем и на мој прмго-вор да ме таква одлука погађа, Јоца Милосављевић је кратко саопштио да је то партијока одлука и да се не може изменити. Осим мене, одређен је био да оотане и Живомир Стојаковић, који ое иото тако опирао.

Пооле тога оостанка, комунисти су, сваки појединачно, врптили припреме за одлазак у чету. Требало је распоредити кућне послјеве, припремити оружје и другу спрему, обезбедити да рад у породици и обрада земље буду настављени. На састанку у Влашкој Мали у Новом Селу, коме је приоуствовало око 40 људи, само су ое двојица пријавили за чету, док су други наводили да ће се због пољских радова прикључити касније. Говорили /су како кукурузе треба ојкопавати, покупити летину и пре одласка обезбедити породице. Због добре летине, сиромашни сељаци су очекивали но(већање наднице и када је Дрина Маријин подигао руку према њивама које су се пружале пред нама у вечерњем руменилу, ови присутни су окренули главе и у дубини овоје оељачке душе ооећали тешку недоумицу. У одсутном тренутку омладинац Мирко Јолкић показао је руком на о(кљопни воз који је тог тренутка пролазио пругом недалеко од нас и упитао присутне да ли и сад мисле ка наднице и летину.

Сеооки газда Воја Томић и резервни официр Михајло Савић скренули су пажњу општинским властима на пример комуниста

а и сами су посташли стражу пред кућу Мирка Јолкића за кога су били сигурни да ће поћи у чету. Шестог јула увече, Јолкић је преварио стражу и обилазним путем стигао на уговорено место код Милутана Цветковића. Неколико других омладинаца направиле су шалу са сеоском стражом, која нам је касније нанела велику штету. Наоружани пушкама, чекали су стражаре на путу и потерали их. Баш у том тренутку наишли су омладинци из Старог Села и пошто на уговореном месту нису њихови нашли, свратили су код рођака једног омладинца. Док су се бавили у кући, рођак је скокнуо до комшије резервног официра Михајла Савића и обавестио га о одласку омладинаца у чету. Савић се на то прикрао кући и затворио младиће у собу, а затим их стражарно спровео у општину.

Сличну неприлику имали су и Марковчани. Они су наишли на жандармеријску патролу која је покушала да их заустави. Било им је потребно доста вештине и сналажљивости да побегну у кукурузе и тамо избегну судбину поменутих омладинаца. Том приликом Брана Радовановић, који није био са тог терена, залутао је и на крају био принуђен да се врати кући и сачека везу.

Тако је те вечери 17 бораца из Милошевца, Новог Села, Сараораца и Марковца изашло у шуму. Оутрадан сеоека Истража ширила је по селу приче о војсци која је те ноћи прешла пругу и за коју се претпоставља да је састављена од руских падобранаца, пошто су тобож сви ови борци били плавокооки. Приче оу се брзо шириле и у њих се веровало, чему су доста допринели и сами Немци. Одмах по одласку они оу издали наредбу да се по селима организују сеоске страже које треба да чувају пругу и друмове и чим приметите неку војку која не носи немачку униформу, да лупају штаповима о телеграфске стубове и тако благовремено упозоре најближу немачку команду или жандармеријску станицу. Тих дана је орески начелник упутио распис жандармеријским станицама у великоорашком срезу у коме се поред осталог каже: „Обзиром да се комунистичка терористичка акција појачала, могло би се десити да руски падобранци покушају опуштање из авиона оа нам њером да помогну акцију и одбегле комунисте снабдеју оружјем и нојвцем, као и моралном подршком“. Као што се види, сличне миопи прогониле оу у то време и Немце и ондашњу власт, само што је наш народ, прихватајући и ширећи те фантастичне приче давао одушке својим жељама, за разлику од Немаца и њихових (слућу које је на овакве раописе и наредбе инописисао страх.

По одлуци Партије, ја сам 7. јула рано ујутру оташао у жандармеријску станицу у Марковац да упознам командира жандармерије о формирању партизанског одреда. Преко једног рођака позвао сам командира у кукуруз и саопштио му да Комунистичка партија Југославије организује војску за борбу против Немаца и оних који им служе. Позвао оам га да се оа својим жандармима прикључи одреду пошто су и жандарми у неку руку српска војска,

Ксандар ме је гледао зачуђено вртећи у недоумици главом. Кад сам то најмање очекивао, пружио ми је руку и рекао: „Српски жандарми биће на страни српске војске која ое бори против Немаца па макар је и водили комунисти¹. Изјавио је да он не може да пође у одред пошто је стар, док ое за остале не противи да оду. Предложио је да их појединачно позивамо и да тако организујемо њихов одлазак у одред. Ооим тога, обећао је помоћ и сваку могућу сарадњу. Он је своју реч и одржао. Звао се Жарко Миланков, био је родољуб Војводине, а пре тога често је хапоио (комунисте и нападао их на сваком кораку. Тих дана добио је наређење од кемачке команде да по опшоку који је добио од Немаца, хапси све комунисте на овом терену и спроведе их Немцима. Пошто оам за ту наредбу знао, као и то да сам и оам на том шпиоку, за ове време раз!Швора држао оам у цепу откочен револвер. Међутим, показало се да је та мера предострожности била излишна. Како изгледа¹, у том човеку ое било нешто преломило и он је, на моје велико изненађење, заузео тако отворен огав да је поред осталог саопштио и име жандарма, немачког шпијуна у његовој станици, остављајући нама да из тога извучемо закључке и предузмемо потребне мере.

Помоћу њега пошло нам је за руком да ослобод(имо **Омлад**(инце из Старог Села које је 6. јула увече ухапоио Михајло Савић. Која Стојаковић, отац Живомиров, прикрао се кошу у коме су омладинци били затворени и уопео да им протури длето којим оу они касније одвалили летве и побегли. Међутим, двојица међу њима, поколебана и уплашена, вратила су ое кућама. Неколико дана касније, они оу поново ухапшени и спроведени у Орашје, али су на интервенцију жандармеродјоког командира Жарка Миланкова опет пуштени кућама.

У лепеничком орузу Бошоав Марковић је 4. јула извео пробни излазак чете на терен. Дванаест омладинаца, махом скојеваца, окупило ое тог дана на Градишту, код оела Вишевца. Поред осталих, међу оовом дванаесторицом налазили су се и Бранко Радосављевић, Антоније Исаковић, Пера Петковић, Жикица Малдини и Сима Пупиновић. Док оу омладинци оедели увече крај колибе коју оу направили о'дмах по долаоку ва Градиште, неочекивано ое чуо шушањ, а затим су се размакле гране и пред колибом ое појавио наоружаи човек. Био је то Буда Дубочар, који ое одметнуо од власти. Пришао је Богооаву и пријавио се за борбу против Немаца, али је тражио да ое плен дели на пола — између њих двојице. Он ое био одметнуо због уцене једног порезника који је хтео да му двапут наплаTM порез за иоту годину. Кад ое већ нашао у одметништву са пушком у руци, он је, као некад хајдуци одметници, ж'елео да тера неку овоју правду. Никако му није било јаоно да дружина која се окупила на Градишту не помишља на плен, него на борбу за слободу. Отишао је у иедоумици и даље је тумарао по околним шумама, не чинећи никоме зло.

Излазак бораца из Палаике организовали су Меони комитет Партије и Војна команда. Људство је већ био подељено на деоетине а одређени су били и руководиоци. Овака десетина имала је своје време и место састанка. Руководилац групе сачекивао је десетину и водио је на зборно место, за које је само он знао. Прва деоетина, коју је водио Јово Торбица, окупила се предвече 4. јула у Паланци код Чубуре и исте вечери изашла у Азањску Алију. Групу су сачињавали Милан Кршљанин, Жика Филиповић, Димитрије Марјановић - Дедица, Драги Марјановић, Драгован Ђушћ и Ђуро Торбица. На уговореном месту у Азањској Алији требало је да групу неко оачека и како никога није било, Ђуро Торбица се вратио натраг у Паланку да о томе обавести Мукера.

Друга група стигла је на уговорено место 5. јула ујутру. Сачињавали су је Радован Аранђеловић, Сава Радавојац, Марсел Мазих, Жика Рашић, Драгиша Марковић, Бранко Ђорђевић, Иван Војновић, Слободан Петковић, Никола Марјановић, Миодраг Радовасљевић, Милан Букарица и Првоолав Кухар. Итога дана из Паланке је стигао и Гоша Ђорђевић, који је ту одржао први састанак са борцима. У току састанка стигла су још два друга и тако су се на зборном месту нашла укупно 24 борца. Донели су са собом 11 пушака, 7 револвера и нешто бомби и муниције. За привременог старешину одређен је Салих Мехишћ.

Сутрадан је Гоша Ђорђевић поново поетио чету са Миком Голубовићем и још једним непознатим човеком кога је представљао као Дејана Поповића, мајора и заменика команданта Другог шумадијског одреда. Обавестио је чету да је у опоразуму са вишим руководством за командира првобитно био одређен Драгиша Шулејић, који је имао да 4. јула изађе у шуму. Пошто није дошао на ушворено место, Гоша га је нашао на путу између Азање и Грачца. Драгиша се изговарао да је још рано за борбу и да он не може да пође у чету пошто за то нема сагласност Драгољуба Јовановића. Рекао је да ће он и њешви људи материјално поматати борбу, али да засад не могу да се укључе у њу. Наљућен оваквим држањем, Гоша Ђорђевић му је одговорио да њега лично такав став не изненађује пошто, за разлику од неких других комуниста добро зна с ким има посла. Оштро реаовање Гоше Ђорђевића могло би се схватити као нетактичност да оно није имало једну реалну основу. Двадесет другог јуна, по наређењу Немаца, власти су трагајући комунисте ухапсиле и Драгишу Шулејића. Ко зна шта би са њиме даље било да га нису комунисти омом акцијом ослободили затвора. Праћен петорицом младинаца, Света Ђорђевић упао је једне вече међу жандарме са откочелим револвером и натерао их да положе оружје. Пошто их је постројио уза зид, затражио је од дежурног кључ од затвора, а онда послао једног оmlадинца да ослободи Шулејића и члана партије Иву Бајазита. За то време, он је са осталима мотрио на жандарме и саветовао им да не служе Немце, пошто ће они овакако изгубити рат. Жандарми су замоли-

ЛШ Свету Ђорђевића да никоме не прича како је отео Шулејића обећавајући да ће о његовим речима размишљати и да ће, чим он са групом и оа Шулејићем одмакне, припуцати у ваздух како би себе оправдали. Света је тако и учинио и Шулејић се нашао на слободи. Међутим, сада када је требало да он дође до речи и помогне борбу, почео је да врда.

У току припрема за оружану борбу, партијока организација у Паланци оазнала је да омладинац радник Димитрије Јовановић - Дедица, познат по лраду као необично одважан, припрема неку оружану групу за оебе. Меони комитет позвао је Дедицу, упознао га са циљевима Комунистичке партије (и оружане борбе и предложио му да приотупи Паланачкој чети. Дедица је одмах пристао поласкан поверењем,

Седмог јула 1941. године у једном забрану код оела Баничне, на месту званом Мишин гроб, Богосав Марковић, Таоа Младеновић, Драгоолав Ђорђевић и Андра Ђорђевић одржали су први састанак Штаба Другог шумадијског народноослободилачког партизанског одреда. На састанку је констатовано да Паланачка чета има у овом ооатаву 58 бораца из Паланке и околине, да је у Марковачку Алију, на зборном месту Орашке чете изашло 18 бораца а у Градиште, зборно место Рачанске чете, 15 бораца. Према забелешци Гоше Ђорђевића, Орашани оу били најбоље наоружани. Имали оу 6 пушака више и поред тога 2 пушкомитраљеза, више пиштоља, 12 нагазних мина, 30 бомби и 3 цака муниције. Донели су оа собом и казан за кување, шаторска крила и санитарски материјал, док су ови борци имали овоје порције и кашике. Паланачка чета имала је пушака само за половину људи, ооим; тога, један број пиштоља, нешто бомби, санитарског материјала и муниције. Рачани су имали пушке за ове борце, један пушкомитраљез и нешто муниције и бомби. Заједнички састанак чета одређен је за 7. јули увече у шуми званој Марковачка Алија, Комесар одреда Таса Младеновић напиоао је поше овог састанка извештај Главном штабу партизанских одреда за Србију о оснивању одреда, бројном стању и наоружању који је однео у Аранђеловац Живомир Стојаковић.

6. јула увече из ових праваца у Марковачку Алију пристизали су наоружани борци. Била је летња ноћ, топла и обојана месечином. Из жита и траве чуло се весело цврчање зрикаваца, Једни другим:а још непознати и заклоњени оенкама дрвећа, борци су спуштали на земљу оружје и припремали привремени ошештај. Сваки час придолазиле су нове групице испуњене узбуђењем које је у њима изазвала свест о једном великом почетку. Многи су од Нних те ноћи оживљавали сећање на устаничке традиције, богате у овом крају и личили оеби на претке који су, у борби за слободу, исто тако дизали буне и устанке против далеко надмоћнијег непријатеља. Њиве и поља мирооала оу опојно и тај мирис земље лично је борцима на мирис неке иоконске онаге која је сада у њи-

ма и коју они треба да употребе да извојују слободу и праведнији и бољи живот. Мада оу међу шима мнош оличавали овеоне политичке борце, јор су већ учествовали у разним акцијама и знали штошта о револуцији преко књига и прича, ипак, млади и пријемчиви за све што је у животу лепо и правично и одушевљени за борбу, нису могли а да те прве ноћи не пусте маха овојој машини. Но и поред заједничког занова и привржености комунистичким идеалима, сваки од њих је у тај велики почетак улагао нешто своје. Многе њихове тадашње представе о револуцији и борби биле су наивне и, разуме се, дрцније, у току борбе, оне оу биле кориговане, али су оесећања којима су тада ови били испуњени представљала младост те револуције и њену моралну онагу, што је у борби не једном било од пресудног значаја.

Првих дана, за време боравка у логору, борци су помагали сељацима у околини у кошењу ливада и окопавању кукуруза. Сељаци жу их примили неповерљиво и када би се повела реч о оружаном борби против Немаца, махом су ћутали и држали се по страни. Храну за ове три чете доносили су Живомир Стојаковић из Новог Села и неки другови из Вишевца. У прво време снабдевање је ишло тешко па оу борци често остајали без хране.

Док оу чете још биле окупљене у лошру у Алији, формиране оу партијеке и окојевске организације. За секретара партијске организације Паланачке чете изабран је Мика Голубовић, док су организацију оочињавали: Прво^слав Кухар, Шериф Нусрефовић, Радмило Аранђеловић, Милан Кршљанин, Салих Мехикић, Ђуро Торбица, Лазар Ивановић и Јован Торбица. Овој ооновној организацији припадали оу и Гоша и Андра Ђорђевић - Дејан. Секретар скојевке организације био је Миодраг Радосављевић. У то време Паланачка чета имала је 18 чланова Партије и неколико кандидата,

У Орашкој чети за секретара изабран је Живојин Шулетић - Дуле а организацију су оачињавали: Миле Цветковић, Таса Младеновић, Влада Милосављевић, Љупче Мишковић, Радоје Војић, Милутин Цветковић, Жика Дамјановић и Мика Митровић. Секретар СКОЈ-а је био Милутин Цветковић.

У Рачанској чети секретар је био Бранко Радосављевић - Таа а чланови: Ботоав Марковић, Пера Живић, Чеда Милетић, Сима Пупиновић, и Антоније Исаковић - Луле, који је у Алији примљен у Партију. За секретара СКОЈ-а изабран је Антоније Исаковић - Луле.

Штаб одреда издао је у Алији први летак који је ооставио комеар одреда Таоа Младеновић.

Летак је умножјен на шапирографу у 120 примерака и растурен по оелима. Паланчан!има је пошло за руком да преко радија ухвате говор Молотова и да га умноже и разделе борцима и становништву околних оела.

Штаб одреда није био задовољан бројем људи који су се првих дана скупили, иако су сваког дана пристизали нови борци. У току припрема рачунало се да ће само из Новог Села изаћи 300 бораца. Захваљујући Милану Мијалкошћу који је имао цисне контакте са пољопривредним радницима, утицај Партије у овом селу био је веома јак. Кад се после немачког налада на СССР про-нела вест да су Немци издали налог за хапшење комуниста, 30 сељака из овог села повужло се у тајна еклоништа, Међутим, 5. јула, када је одржан састанак на коме се одлучивало о одхаску у одред, од њих тридесеторице пријавила су се само двојица. Остали су одлагали одлазак за касније док заврше пољске радове. Имајући у виду такву ситуацију, Штаб одреда је одлучио да се свака чета пребаци у свој срез и да у њему прикупља оружје и да укључује у своје редове нове борце. Међутим, како је владала прилична оскудација у оружју, Штаб је накнадно одлучио да се поред редовног обилажења терена и скупљања оружја изврши и акција која би допринела стицању борбених искустава, и осим тога, омогућила одреду да повећа залихе оружја.

Према неким обавештењима, у Среском начелству у Рачи налазила се прилична количина оружја и муниције коју је чувала жандармеријска посада. Због тога је Штаб израдио план напада на Рачу, у коме је требало да учествују све чете. У последњем триутку стигло је обавештење да су Немци већи део оружја већ однели али се од акције ипак није одустало. Пре напада одржани су партијски састанци на којима је Драгослав Ђорђевић - Гоша упознао комунисте са оврхом акције и њеним политичким значајем. Подељен у више група одред је ноћу између 11. и 12. јула извршио концентрисани напад на Рачу којим је шмандовао Богооав Марковић.

Пред хотелом „Централ“ групе су наишле на жандарма који је молио да му не узму пушку како не би остао без хлеба. Борци су му оставили пушку и он је и даље остао на свом месту. Пред зградом Среског начелства, очекујући стражу која је дотле чувала оружје, борци су са пушкарма на готове пришли згради. Богосав Марковић је разоружао стражара који је стајао у близини. Пошто су се уверили да других стражара нема, борци су упали у зграду начелства и узели неколико пушака, писаћу машину и нешто хартије. Затим су уништили архиву и оставили пиомену поруку да је акцију извршио националноослободилачки одред и да по наређењу његовог Штаба нико више у начелству не сме да се врати на рад. Порука је садржавала и опомену да ће оваш бити стрељан ко не послуша наредбу. У дворишту су затечена кола са шећером и дуваном, која су такође конфискована у корист народноослободилачке борбе.

Орашани су такође наишли на жандарма који се одмах предао и обавестио борце да се код банкара Милана Живановића налазе 3 коња бивше југоевентске војске. Једна група се одвојила

и у штали Милана Живановића доиста пронашла коње и реквирирала их. Тако је свака од чета добила по једног штајерца који је служио за пренос оружја и намирница. И други плен је подељен четама и после акције формиране су коморе и одређени интендан-ти. У прво време они су имали самјо звучан назив а мали обим посла, али су касније, када је одред нарастао, постали интендан-ти у правом смислу речи.

На вести о изненадном наладу партизана, Немци су сутрадан упали у Рачу са пушкама на готово, затим се преко Вишевца вратили натраг у своја упоришта пуцајући уз пут на ше стране. Иако војнички без већег значаја, прва акција новоформираног од-реда узбудила је читав крај.

Као што се увек збива кад жеље и симпагије дођу до речи, народ је ширио приче о добро наоружаној војсци и њеној дисци-плини, о артиљерији, коњици и доброј увежбаноети бораца које је власт дотле предстаовљала као одметнике и нераднике.

Акција је имала велики морално^политички значај и после ње уследио је нов прилив бораца. Убеђени да се ради о организо-ваној војсци, дисциплинованој и овесној својих циљева, сељаци су сами доносили оружје и храну, раскрављујући ое од првобитног неповерења. Међутим, баш тих дана новообразовани одред дожи-вео је овој први пораз и дао своје прве жртве. Нешто због недо-вољног иокуства бораца и командног састава, а нешто и због не-опрезности, Немцима је пошло за руком да на Градишту, код се-ла Вишевца опколе и разбију Паланачку и Рачануку чету.

(Из књиге „Извештај пише ко цреживи“, стр. 51—68).

Вита ЦВЕТКОВИЋ